

GLASILO MUZEJA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

MUZEJSKI
VJESNIK
11

YU ISSN 0350-9370

MUZEJSKI VJESNIK

11

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJSKOG DRUŠTVA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

(Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kutina, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice i Virje)

TEHNIČKO UREDNIŠTVO

Ljerka Albus, Antica Bregović, Miroslav Klemm, Magdalena Lončarić, Darko Sačić

Urednik: Darko Sačić

Naslovna stranica: Darko Sačić

Muzejski vjesnik izlazi jedanput godišnje. Rukopise ne honoriramo i ne vraćamo. Za sadržaj tekstova odgovaraju autori.

Glasiло solidarno financiraju muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

Nakladnik:

Gradski muzej Varaždin

Za nakladnika: Darko Sačić

Tisak: NIŠRO Varaždin

Broj 11 — Ožujak 1988.

God. XI

Naklada 800 komada

Naslovna stranica: Detalj s izložbe »Sportski kostim nekad i danas«, biciklistkinja 1898. g.

Prijevod: Doris Baričević, Ljerka Perči, Oka Ričko, Marina Šimek

MUZEJSKI

VJESNIK

11

GRADSKI MUZEJ VARAŽDIN

vora — zašto košaraštvo Krka, kada ono postoji i u Hrvatskom zagorju. Neke struke u Varaždinu nisu mogle shvatiti da je uz domaći obrt potrebno upoznati i kako se radi u drugim krajevima.

Priređene su i neke izložbe u suradnji s drugim odjelima kao što su izložba »Iz zbirke prijatelja varaždinskog muzeja« (arheologija, etnologija i kulturna povijest) te »Keramika iz muzeja sjeverozapadne Hrvatske«⁵ s istim odjelima ali u suradnji sa svim muzejima sjeverozapadne Hrvatske. Da bi se populariziralo etnologiju, ostvarena je i izložba »Topličko medicarstvo«⁶ u Varaždinskim Toplicama, a surađivalo se sa školama i radnim organizacijama u kojima su postavljene izložbe. Obavljena su terenska istraživanja uglavnom o vlastitom trošku a organizirano je i savjetovanje »Paralele hrvatske i slovenske etnologije«.⁷ Pisani su članci u lokalnoj štampi te održavana predavanja za javnost.

Predmeti su se pribavljali uglavnom poklonima a izložbe se ostvarivale pokroviteljstvom radnih organizacija za-

hvaljujući ličnim vezama. Godine 1983. dolazi do promjene etnologa. Libuše Kašpar odlazi iz Varaždina a na mjesto kustosa dolazi Ljerka Albus. Zbog restauracije Starog grada iseljava se etnologija uz ostale odjele. U novom postavu u Starom gradu više nije predviđen postav etnologije. Predviđa se nova zgrada za izlaganje narodne baštine varaždinskog kraja. Gdje i kada će to biti stvar je sreće i budućnosti.⁸

Napomene:

1. Krešimir Filić, »Varaždinski muzej« (vodić) Varaždin 1943.
2. Krešimir Filić, »Varaždinski vodić«, Varaždin 1956.
3. Lončarstvo varaždinske okolice.
4. Izložba je održana 1979. godine.
5. U ostvarenju ove izložbe sudjelovali su Gradski muzej Varaždin, Muzej Međimurja Čakovec, Muzej grada Koprivnice, Gradski muzej Križevci, Zavičajni muzej Varaždinske Toplice i Dvor Trakošćan. Izložba je održana 1980. godine u Varaždinu. Kasnije je prenesena u Čakovec, Koprivnicu i u Zagreb.
6. Izložba je održana 1980. godine.
7. Savjetovanje je održano u prosincu 1982. godine.
8. Ovaj rad je izlagan na godišnjem sastanku Hrvatskog etnološkog društva u Zagrebu godine 1983. Stoga je obuhvaćen povijesni pregled Etnografskog odjela samo do godine 1983. Nadam se da će u idućem broju slijediti nastavak iz pera kolegice Albus.

Moslavac Slavica, Muzej Moslavine, Kutina

NJEGOVANJE PLESNE TRADICIJE U MOSLAVINI

Tradicijski način seoskog života, poslije 2. sv. rata sistematski i trajno gubi svoje dojučerašnje obilježje odlaskom seoskog stanovništva u gradove, kao i naglim razvojem seoskih sredina koje prihvaćaju novitete iz grada.

Transformacijom seoskog života ne znači i njegovo obogaćivanje već naprotiv njegovo siromašenje, jer se s jedne strane zaboravljaju iskonski narodni običaji i nepisani zakoni, a s druge strane novi se ne mogu i ne žele do kraja prihvatiti.

Želja za očuvanjem od narodnog blaga kako u materijalnom tako i duhovnom obliku osjeća se na mnogim nivoima i sredinama, ne samo kod pojedinaca već i masovno u KUD-ovima. KUD-ovi postaju mjesta okupljanja djece, mladih i ljudi zrelije dobi, koji svojim entuzijazmom, željom i znanjem pokušavaju očuvati bar dio folklorne baštine svoga kraja, prenoseći je na pokoljenja u nastojanju njihovog očuvanja i daljnjeg njegovanja i prezentiranja javnosti.

Na mnogim svečanostima program uveličavaju i obogaćuju KUD-ovi koji njeguju folklornu tradiciju, no, ipak pjesma, ples, muzički instrumenti, bogatstvo i izvornost kostima najviše dolazi do izražaja na općinskim smotrama narodnog stvaralaštva — smotrama folkloru odakle se pojedine grupe plasiraju i dalje na regionalne, republičke i međunarodne smotre.

Pojedina društva veoma su brojna, sastavljena od članova čija životna dob je i do 70 godina. Oni plešu polaganija, pjevana kola, ili su formirani u vokalne grupe. Pored njih značajno mjesto imaju pionirski i omladinski izvođači koji brzinom i težinom izvođenja pojedinih plesnih elemenata (npr. Kozatuš, Dudaška kara, Dućec, Đipka) izazivaju divljenje i oduševljenje publike.

KUD »Seljačka sloga« iz Tomašice na Međunarodnoj smotri folkloru u Zagrebu 1972. godine

Vrijedno je zabilježiti njegovanje i izvođenje otvorenih, pjevanih kola kao npr. Okreni se moje kolo malo, Krivo kolo, Kolo malo, Izvor voda..., Moj nevene.... Oj, djevojko i dr. koja svoje porijeklo vuku još iz davnih, ilirskih vremena. Na čelu tih kola je kolo vođa — muškarac koji kolo vije u obliku »zmije« ili slova »S«, sa TOBROM, također muškarcem na kraju kola koji ima jednako značajnu ulogu kao čelni, jer njegova sposobnost i vještina dolaze do izražaja u izvođenju ranih improvizacija.

Najznačajniji, a ujedno i najrasprostranjeniji ples, ne samo u Moslavini, nego u čitavom Panonskom arealu jeste DRMEŠ. On se sastoji od dva dijela: a) drmanja (po čemu je i dobio naziv) b) vrtnje.

Formacije u kojima se pleše drmeš mogu biti različite, od plesanja u velikim ili manjim kolima, četvorkama, odnosno parovima, sa hvatnom leđnog »križa«, za ispružene desne ruke (ako je u paru) ili za desno rame. Ima više varijanata drmeša, a izvodi se uz muzičku pratnju dudu, violina, tambura samica ili tamburaškog orkestra.

Za Pjevani moslavački drmeš smatra se da je veoma star, te da se izvodio bez muzičke pratnje samo uz pjesmu, danas se izvodi ili uz muzičku pratnju i pjesmu, ili samo uz muzičku pratnju.

Evo nekoliko riječi Pjevanog moslavačkog drmeša:

Igram, pjevam ne znam šta je,
čini mi se drmeš da je.

Igram, pjevam do zore,
mene noge ne bole.

Oj, djevojko, ružin cvijet
ljubil sam te sedam lijet!

Ljubit ću te još i tri
samo budi moja ti.

Ančice moja milena,
sjedi si na moja koljena.

U Moslavini su plesana i BIRAČKA KOLA, tj. zatvorena, mješana kola s pojedincem ili parom u sredini. Ta kola su izrazito ljubavnog karaktera, plesana s ciljem da mladi iskoriste mogućnost javnog iskazivanja tko mu se sviđa i tko mu je drag.

Kola se pojavljuju pod nazivom: Mlada snaša, Bimberanje, Crni Jan, Ljubi kolo, Ivo nam je u kolu, Igram kolo itd.

Bimberanje:

Igra Bimber u kolu,
na bimberu košulja
lijepim vezom vezana.

Biraj bimber koga ćeš
il' mene, il' mene,
il' mog diku do mene.

Ili Crni Jan:

Ja sam Crni Jan,
crne oči 'mam.
Crne oči kao vran'
ja ne ljubim svaki dan.

Ja sam Crni Jan,
ja sam Crni Jan....

Od kola koja su plesana u raznim prilikama, a zastupljena su u cijelom području Moslavine su: Repa, Sito, Polke i dr. Danas se u KUD-ovima plešu mnoga kola koja nemaju svoje izvorište u ovom kraju, već su na razne načine importirana iz drugih krajeva, narod ih je prihvatio i proglasio svojim starim, narodnim kolima kao npr: Sirota, Milica, Moj doktore, Šemička, Šimi polka, Stolec polka, Nijemo kolo, Coprnice, Hopa Joca noga, Ružmarin, Seljančica i mnoga druga.

MUZIČKA PRATNJA

Pjevana kola izvodila su se samo uz pjesmu, bez muzičke pratnje tj. odmora »mužikaša«. Pjesmu su započinjale žene (uglavnom) počimalje, a zatim te iste riječi drugi su odpjevali. Tekstovi su se neprekidno mijenjali, na licu mjesta stvarali, a zavisili su od raznih zgoda koje su se neposredno zbile. U kolu se iskazivalo sve ono što u svakodnevnim prilikama nije bilo dozvoljeno. Tu su se odavale ljubavi, iznosila nevjerstva, razne pakosti i sitna podmetanja.

Od muzičkih instrumenata najznačajnije mjesto zauzimaju DUDE (do poslije 1. sv. rata), violine, tambura samica (samo u sjeveroistočnim krajevima), te tamburaški orkestri u sastavu: dvije violine, bugarija, brač i bajs.

U Moslavini je zabilježeno i sviranje u OKARINU (Osekovo, Ludinica), muzički instrument, oblikovan od zemlje. Od pastirskih instrumenata treba zabilježiti i razne jednocijevne i dvocijevne frulice, sviralice i fučkalice, te rog od kore drveta (Gornja Jelska, Vidrenjak). Usna harmonika bila je također prihvaćena kod seoskog stanovništva i često je uveseljavala društva prilikom čijala, komušanja kukuruza ili završetka velikih poljoprivrednih poslova.

Od najjednostavnijih muzičkih instrumenata kako dječjih tako i pastirskih nabrojiti ću samo neke npr. bič, češalj, trava, list, žirova kapica, svježa biljna stabljika raži ili maslačka i dr. Treba istaknuti i sviranje USNA-

MA (bez ikakvog muzičkog pomagala). To su izvodili izuzetno nadareni pojedinci (i danas u Osekovu živi žena-svirač uz čiju se svirku usnama mogu plesati i pojedina kola).

Danas se u KUD-ovima plešu kola uz pratnju tamburaških orkestara (biserica, bračeva, bugarije i berde), violine a ponegdje se još nađe i tambura samica. Dudaši su se održali do prošle 1. sv. rata.

Običaji

Društveni običaji koji su poštivani i održavani u Moslavini od davnina, a poneki se održavaju još i danas su: običaji vezani uz rođenje, brak, ženidbu i pogreb, tj. od čovjekova rođenja do smrti, zatim u modificiranim oblicima razni pozdravi i gostoprimitva.

Od običaja vezanih za čovjekovu borbu za život ubrajaju se oni vezani uz razne poslove u polju, u kući i oko nje, za stoku, održavanje vatre i gradnju nastambi.

Postoje i postojali su vjerski običaji vezani za određene dane, praznike ili grupirani u cikluse, (božićni običaji, betlehemari — zvani veterpaši, zvjezdari, tri kralja.

Zatim Mačkare ili Fašnik (sa lutkom ili bez nje), Jurjaši ili Đurđari, Ladarice ili Ladokalice. Mnogi običaji su iz duboke starine, a crkva ih je obojila kršćanskom notom (imamo primjer: posvećivanje vatre, vode i cvijeća, bojenje jaja i dr.)

Običaji se na sceni veoma malo i rijetko izvode, izbor koji čine je veoma uzak. To su najčešće svadbene običaji, ponekad Jurjaši, rijeđe Ladarice-Ladokalice. Razloga rijetkog izvođenja ima više: priprema mnoštva prigodnih kostima s najsitnijim detaljima, poštujući pri tom autentičnost običaja određenog kraja i vremena.

U mnogim našim običajima nalazimo brojne obredne pjesme i kola, te narodnu poeziju.

Narodna poezija je često tužna, žali za voljenim krajem, porodicom, dragim pojedincima, ili pak vesela, raspjevana glorificira pojedine pojave (prirodne ili društvene sile), koje su joj pružile dobar, lagodan ili mukotrpan život.

Evo jednog primjera narodne poezije čiji tekst je kazivao kazivač iz Stružca, Ivan Šivak.

Naš dedek su 'meli
lepe, bele mustače.
Krpa na krpi
bile mu lače.
Živil je v hiže
z krovom od slame,
lulu je pušil
i pluckal same.
Kestenjavu palicu
krasnu je imal
z svakim človekom,
z njum se je štimal.
Naš dedek su mrel
pred puno let,
i palicu odneli
na drugi svet.
Ni lule nema
kaj ju je pušil,
a staru hižu
veter je srušil.

Kroz narodne običaje i narodnu umjetnost osjeća se duh vremena, na osnovu čega se mogu ustanoviti društvena kretanja u pojedinim historijskim etapama. Neki svoje korijene vuku još iz davnih slavenskih i predslavenskih vremena, a u pojedinim selima mogu se još i danas naći u tom ili modificiranom obliku.

Literatura:

1. Dr Petar Vlahović: Običaji, vjerovanja i praznovjerice naroda Jugoslavije, Beograd, 1972.
2. Mato Božičević: Od Garića do Ilove i Česme, Garešnica, 1938.
3. Narodna umjetnost, Zavod za istraživanje folkloru Instituta za filologiju i folkloristiku, god. 1979. knj. 16.
4. Ivan Ivančan, Zvonimir Lovrenčević: Narodni plesovi Hrvatske III, Zagreb, 1964.
5. Narodna umjetnost, knjiga IX, 1972.